

EVA JANSKÁ

DRUHÁ GENERACE CIZINCŮ V PRAZE: PŘÍKLAD DĚTÍ Z MATĚŘSKÝCH ŠKOLEK

E. Janská: *Immigrant second generation in Prague: the case of preschool children*. – Geografie–Sborník ČGS, 111, 2, pp. 198–214 (2006). – This contribution deals with the new phenomenon of preschool immigrant children in Czechia after 1990. It focuses on social, economic, cultural and ethnic characteristics of children's parents and on children's language knowledge and adaptation in the kindergarten. There are also discussed factors influencing integration of immigrant families into the majority society as well as their willingness to stay in Czechia permanently. Our results bring about new insights into immigrants' lives and their co-existence with the majority society.

KEY WORDS: immigration – integration – assimilation – second generation.

Autorka děkuje GAČR za finanční podporu grantu č. 403/04/P097 a výzkumného záměru č. MSM 0021620831.

1. Úvod

Změna politického režimu a přijetí nové legislativy po roce 1989 pomohly odbourat nepřírozené bariéry uzavřenosti země vůči „ostatnímu nesocialistickému“ světu, což se mimo jiné projevilo i v podobě přílivu migrantů. Transzitiní migrační proudy z počátku 90. let se na konci minulého století začaly pomalu přeměňovat na proudy imigrační. Tato tendence se začala projevovat neustálým nárůstem cizinců na území Česka (téměř 2,5krát za posledních 10 let). Kromě absolutního počtu je možné zaznamenat i stoupající podíl cizinců na celkovém počtu obyvatel (z 1 % v roce 1994 na 2,5 % v roce 2004). Tuto situaci potvrzuje i poslední zpráva OECD o migraci, kde se uvádí, že Česko patří k zemím s nejrychleji rostoucím počtem cizinců na svém území (Baršová 2005). Zatímco se tzv. dlouhodobá, převážně „ekonomická“ migrace od konce 90. let příliš nemění, u trvalého typu migrace, charakteristického spíše sjednocováním a vytvářením rodin, došlo v roce 2004¹ k 77% nárůstu proti roku 1999 (z 56 281 na 99 467). Tento trend nasvědčuje jakémusi obratu v chování cizinců, kdy se projevuje větší tendence zůstat na území Česka trvaleji než v minulosti.

Vzhledem k tomu, že počet cizinců s trvalým pobytem v posledních letech vzrůstá lze předpokládat, že se čím dál častěji budeme setkávat i s dětmi ci-

¹ V současné době (tj. rok 2006) dochází mimo jiné v souvislosti se vstupem do EU a připravovaným přistoupením k Schengenu ke změnám v podmínkách vstupu cizinců na území, jejich pobytu a vycestování z území. V této souvislosti došlo k rozšíření kategorií pobytu, kromě pobytů trvalých a víz nad 90 dnů jsou rozlišovány také pobyty dlouhodobé (pobyty navazující na víza nad 90 dnů) a pobyty přechodné pro občany EU a jejich rodinné příslušníky. V článku ale bude užíváno členění k roku 2004, kdy proběhl výzkum.

zinců narozenými buď ještě v zemi původu migrantů (tzv. 1,5 generací) anebo již v Česku (tzv. druhou generací cizinců).

Relativní² uzavřenost hranic Česka před rokem 1989 v podstatě bránila přílivu jiných kultur do země, čímž paradoxně napomáhala téměř bezkonfliktnímu soužití občanů v národnostně téměř homogenním Československu. Se studiem 1,5 a 2 generace cizinců má tudíž smysl se zabývat až v souvislosti s příchodem cizinců po roce 1990. V této souvislosti se dá předpokládat, že někteří již se svými potomky do Česka přišli, jiným se pak narodili až na území Česka. V každém případě se ale musí potýkat s pro ně nelehkou psychickou, jazykovou a kulturní situací. I přesto, že tato mladá, potenciální druhá generace není v porovnání s ostatními evropskými státy (např. Francie, Německo, Nizozemí, Velká Británie) početně příliš významná, je nutné se touto problematikou zabývat již nyní a částečně tak předejít možným interkulturálním konfliktům v soužití minority a majority.

Článek si klade za cíl přiblížit a objasnit výsledky prvního roku tříletého výzkumu „Adaptace druhé generace cizinců v ČR (dětí cizinců navštěvující mateřské školky)“, tj. jak probíhá adaptační proces u malých dětí cizinců (oba rodiče jsou cizinci nebo jeden je cizinec, druhý je Čech/Česka). Stejně tak důležité je najít faktory ovlivňující adaptační proces u rodiny dítěte a zaznamenat charakteristiky a okolnosti příchodu a pobytu jejich rodičů a tím odhadnout, zda celá rodina v Česku zůstane přechodně či trvale.

2. Adaptace cizinců a jejich dětí

Zkoumání adaptace cizinců a jejich dalších generací je velmi důležitým prostředkem, jak lépe poznat ekonomické, sociální, politické a kulturní dopady na majoritní, hostitelskou společnost. Situace, v níž se cizinci po příchodu do nové země nacházejí je často poměrně složitá a její úspěšné či neúspěšné zvládnutí je výchozím bodem k jejich dalšímu působení v pro ně novém prostředí. Vzniklé problémy se pochopitelně i odráží v životě jejich dětí.

Do jisté míry hierarchicky nejvyšším nebo také „všeobjímajícím“ pojmem vztahu cizinec – majoritní prostředí je termín adaptace či adaptační proces. Ten v sobě odráží řadu zejména geograficky, ekonomicky, sociokulturně a psychologicky významných procesů a subprocesů, jimiž imigrant v nové zemi prochází, jimiž je formován a jež zároveň přetvářejí původní struktury. Prvním krokem adaptačního procesu je akulturace, nebo-li kulturní změna imigrantů, jež je výsledkem stálého kontaktu mezi odlišnými kulturními skupinami. Tento kontakt může být jednostranný (imigranti přijímají prvky majority – zejména její jazyk), ale i oboustranný, kdy i členové majoritní společnosti přijímají určité kulturní prvky minority (např. přijetí způsobu oblékání, jazykové prvky, určité způsoby chování, zvyklostí, žebříčků hodnot), aniž by docházelo ke zřikání se vlastní kultury. Jedním z výsledků adaptačního procesu může být asimilace, která je definována jako ztráta kulturní identity a úplné

² Do tehdejšího Československa přicházeli cizinci v období socialismu pracovat rámci tzv. mezivládních dohod (zejm. Vietnamci, Poláci, Kubánci apod.). Většina z nich se po uplynutí smluvené doby vrátila zpět do vlasti, nicméně někteří v Česku zůstali i nadále (např. svatba s českým občanem, zisk dalšího kontraktu). Jedná se zvláště o Vietnamce, kteří zůstali v Česku a po roce 1989 začali podnikat. Další skupinou jsou cizinci, kteří přišli do Česka (hlavně na severní Moravu) v 50. letech z politických důvodů (Řekové, Bulhaři) a po skončení občanské války (Řecko) či politické krize se buď vrátili anebo trvale zůstali. Někteří z nich již mají české občanství.

splynutí s majoritní společností. V pojetí některých, především severoamerických geografů, sociologů či etnologů je však asimilace také spojována se složitým procesem adaptace imigrantů, kteří stále nebo jen po určitou dobu, žijí uprostřed jiné etnické skupiny (viz níže Chicagská škola, asimilační koncepty, asimilační strategie apod.), aniž by ve skutečnosti splynuli s majoritou. V evropské literatuře se spíše setkáváme s názvem integrační procesy a asimilace je pouze jeden z možných výsledků integrace (Janská 2002).

Pravděpodobně největší zkušenosti se studiem cizinců a jejich dětí do majoritní společnosti mají Spojené státy. Díky své bohaté imigrační zkušenosti se mohly vyvíjet teoretické modely a koncepty zkoumající tento složitý proces a z toho pak vycházet i při studiu dalších generací cizinců. Většina modelů popisující vztah minorita versus majorita vychází z asimilačních teorií Gordona (1964; Alba, Nee 1997; Janská 2002). Samotným výzkumem druhé generace se však až od poloviny 90. let minulého století začal zabývat např. Portes, který editoval knihu *The New second generation* (Portes et al. 1996). Rozproudila se tak debata o tom, zda se současný integrační proces liší od toho, který doprovázel „starou imigraci“ z Evropy do USA v 19. a 20. století (např. Crul-Vermeulen 2003). V Evropě se stává otázka integrace cizinců a jejich druhé či třetí generace velmi aktuální až v posledních pěti letech, a to především v souvislosti s řešením problémů vzniklých mezi imigranty a majoritní společností na přelomu 19. a 20. století. Ukázalo se, že ani politika multikulturního přístupu vůči cizincům, kterou uplatňuje např. Nizozemí, ani tradičně asimilační politika Francie nemá v současné době úspěch a není řešením pro vzájemné soužití menšiny a většiny. Sociální nepokoje ve Francii uvnitř chudých imigrantských čtvrtí osídlených především cizinci s islámským náboženstvím (Paříž, podzim 2005), rasové nepokoje v Německu a Rakousku či nespokojenost s životním postavením především muslimské menšiny v Nizozemí (př. Crul, Doomernik 2003) ukazuje, že se těmto problémům musí věnovat daleko větší pozornost než doposud a přehodnotit současné migrační/integrační politiky přijímajících zemí (např. Baršová, Barša 2005).

Asimilační model je odvozen od změny identity a chování evropských bílých přistěhovalců do USA (viz výše), kteří se většinou asimilovali do americké společnosti (př. Alba 1998). V procesu asimilace se mění a postupně ztrácí původní skupinové vědomí a pocit sounáležitosti přistěhovalého etnika. Přitom ale dochází v rámci adaptující se skupiny ke konfliktům, a to především mezigeneračním (Portes, Rumbaut 1996; Zhou in Hirschman et al. 1999).

Vedle asimilačního modelu se objevil model pluralistický. Na místo splynutí do jedné sociokulturní společnosti se prosazovala vize samostatně působících etnických komunit, které se podílejí společně na organizaci společnosti, ekonomiky a státu, přičemž si zachovávají vlastní kulturní identitu. Z geografického hlediska však pluralismus vede k malé mobilitě obyvatelstva a k možné výraznější sídelní segregaci komunit. Tento druhý model vychází také z americké zkušenosti, tentokrát ale s „barevnými“ imigranty z Afriky, Asie či Latinoameričany.

Při výsledném procesu adaptace dětí imigrantů hraje důležitou roli jejich akulturace, při které vstupují do hry faktory jako vzdělání, životní úroveň rodičů a etnická pouta. Kombinací těchto faktorů vzniká generační shoda anebo neshoda. Generační shoda znamená, že si obě generace buď udržují svou původní kulturu, tj. jazyk, zvyky, tradice apod. ze země odkud pocházejí anebo se obě akulturoují (viz výše; př. Portes 1996). Druhou možností je generační neshoda, kdy si rodiče udržují svou původní kulturu ale jejich děti se akulturoují, popř. asimilují. Třetí možností je, že imigrační komunita podporuje se-

lektivní asimilaci pro druhou generaci (Portes, Zhou 1993 in Portes 1999). Model se v podstatě podobá Berryho akulturačnímu procesu jednotlivce či celé skupiny, kdy jedinec se může ve výsledném procesu integrovat, asimilovat, separovat nebo segregovat (Berry 1992).

Teorie „segmented assimilation“ nabízí lépe porozumět současnému procesu začleňování druhé generace imigrantů do majoritní společnosti. Některé skupiny jsou spojovány s „jednoduchým“ procesem asimilace (tzv. „straight-line“ pohybem) a tzv. mobilitou směrem „vzhůru“ či „dolů“ podle toho, jak jsou ekonomicky úspěšní. Jiné skupiny jsou zase charakteristické tím, že žijí v etnicky homogenním prostředí své imigrační komunity, ale ekonomicky se pohybují směrem „vzhůru“ a to po cestě úspěšné „skupinové“ sociální a ekonomické, nikoliv však geografické mobility jednoho etnika (např. situace čínské nebo židovské komunity v oblasti Los Angeles – Janská 2002; Portes, Zhou 1993 in Portes et al 1996). Významný podíl na celém procesu adaptace dnes mají sociokulturní a strukturální faktory. Předpokládá se, že výsledky adaptačního procesu mohou být odlišné v závislosti na zdrojích, kterými disponuje rodina či komunita a také na třech vnějších faktorech, tj. barva pleti (rasové znaky), geografická poloha a změny ve struktuře pracovního trhu (Portes, Rumbout 1996). Výše zmíněná teorie připouští skutečnost, že dnešní imigranti jsou pohlčováni rozdílnými typy americké společnosti, počínaje bohatou střední třídou bydlící na předměstí (tedy v souladu s klasickým modelem asimilace) a konče chudými ghetty v centru měst (tedy nenaplnění klasického asimilačního modelu). Znamená to, že výsledkem adaptačního procesu může být vylepšení si svého společenského postavení, ale i opak, jeho výrazné zhoršení.

V podstatě tak existují dva názorové proudy na integrační/asimilační proces imigrantů: jeden se přiklání k tomu že mezi generacemi imigrantů budou převažovat rozdíly (např. Portes, Rumbout 2001) a druhý říká opak (př. Walldinger 1997 in Crul, Vermeulen 2003).

Studii zaměřených na integraci dětí imigrantů do majoritní společnosti příliš není. V anglicky psané literatuře se jedná zejména o druhou generaci imigrantů, a to nejčastěji počínaje dětmi školou povinnými (Portes 1996 apod.). V Česku je doposud dostupná studie (Drbohlav et al. 2005) zabývající se mimo jiné porovnáním integrace dvou skupin dětí cizinců ze základních a středních škol: z postsovětských zemí a vietnamsko-čínské komunity.

Nejčastěji zkoumané faktory integrace, popř. akulturace u dětí imigrantů jsou etnická identita, využívání jazyka, pocit diskriminace, generační shoda a neshoda apod. (také např. Portes, Rumbout 1996; Zhou 2001).

V dostupné literatuře nicméně chybí výzkum dětí v předškolním věku. I když rodina zůstává pro dítě prvotním elementem jeho vývoje, mateřská škola se stává nezbytnou součástí vývoje jeho identity, jazykového rozvoje, učí ho vzájemné komunikaci s ostatními dětmi a pomáhá jim pochopit pravidla a zvyky (Brandon 2004). Předškolním dětem umožňuje první příležitost k poznání školního prostředí. Významné socializační změny související se začínající školní docházkou vedly Národní výzkumný výbor v USA k závěru, že se účast v mateřských školách stává v americké společnosti spíše normou než výjimkou. Docházka dětí do mateřských škol tak výrazně pomáhá k adaptaci dětí na jiné prostředí, než na které byly zvyklí v rodinném kruhu. Děti se pak daleko lépe začleňují do kolektivu ve škole a to jak jazykově tak i kulturně a sociálně.

Výzkum dětí cizinců navštěvující mateřské školy v Česku, resp. v Praze má tudíž své opodstatnění a aplikace výše zmíněných teoretických konceptů na

české prostředí může podhalit zkušenosti s adaptací různých etnických skupin a jejich chování v majoritní společnosti.

3. Cíle

Cílovou skupinou byly děti cizinců navštěvující mateřské školky (dále jen MŠ) v Praze. Jedním z hlavních cílů celého výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se děti cizinců (tzv. 1,5 nebo druhá generace) ve společnosti adaptují, zda mají anebo nemají problémy se znalostí českého jazyka a zda hrají důležitou roli ve vztahu rodina vs. majoritní společnost.

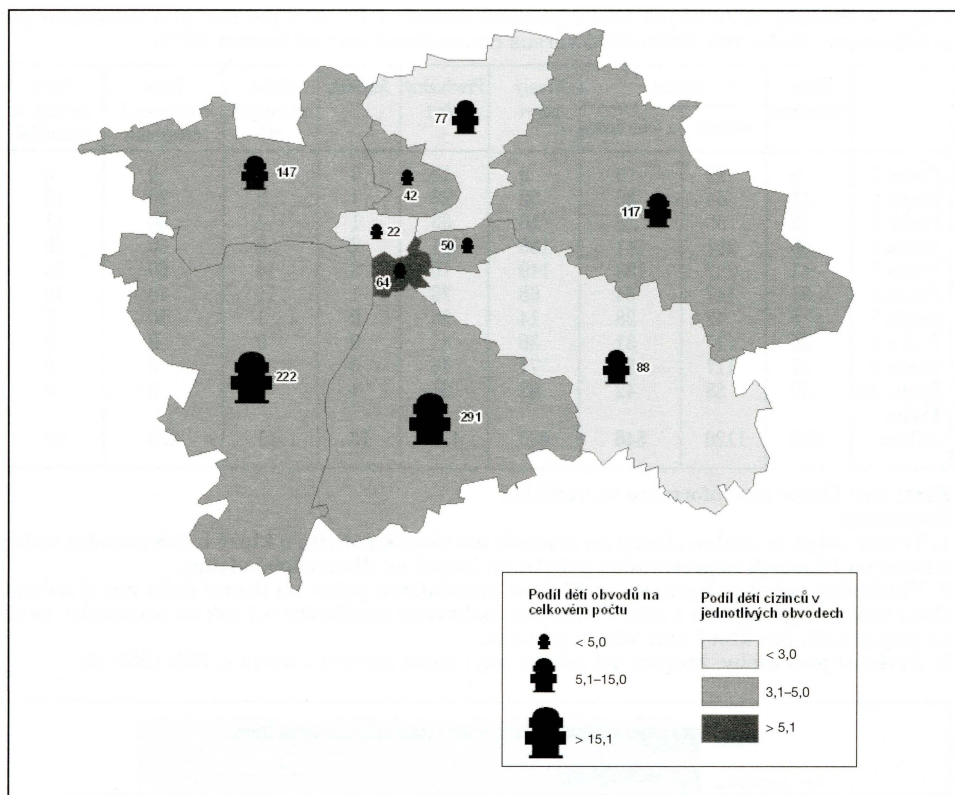
Důležité bylo dále zjistit, z jakého prostředí děti pocházejí, jaký je např. socioekonomický status jejich rodičů a jestli hraje nějakou roli v adaptačním procesu etnický původ dětí a jejich rodičů.

4. Datové zdroje a metodika výzkumu

V Česku navštěvovalo ve školním roce 2003/2004 školy 34 101 dětí, žáků a studentů – cizinců. 42 % (zhruba 14 500 osob) z nich tvoří studenti vysokých škol, 37 % navštěvuje základní školu, 9 % mateřskou a 10 % některý druh střední školy. Toto rozložení se podstatně liší od rozložení českých studentů a žáků. Ze všech zhruba 2 miliónů studujících Čechů navštěvuje vysokou školu 13 % osob, některý z typů střední školy 26 % osob, 44 % je na základní škole a 13 % v mateřské škole. Fakt, že tak málo cizinců navštěvuje střední školu lze interpretovat v souvislosti s počty dětí v mateřských a základních školách: jedná se zřejmě o děti dlouhodobě nebo trvale usazených cizinců, většinou mladých, kteří se v Česku začali usazovat a zakládat rodiny ve výrazněji míře až od 90. let, proto jsou jejich děti ještě v nižších typech škol, věku střední školy ještě nedorostly a teprve v dalších letech na ně budou vstupovat. Naprostá většina dětí – cizinců v mateřských i základních školách pochází z Vietnamu (39 % všech cizinců v mateřských školách, 32 % na školách základních; tj. 0,5, resp. 0,4 % všech dětí v mateřských nebo základních školách), 16 % dětí v MŠ a 25 % žáků ZŠ má státní občanství Ukrajiny (0,2 %; 0,3 % všech dětí a žáků). Vyšších počtů dosahují dále děti a žáci se státním občanstvím Slovenska (9 % dětí, 12 % žáků; 0,1 % a 0,2 % všech dětí, resp. žáků) a Ruska (7 % dětí, 9 % žáků; 0,1 % všech dětí, stejně tak žáků).

Cílem prýního kola tříletého výzkumu byla Praha, jako významný zástupce regionů Česka³ (viz obr. 1). Data a informace pro výzkum byly využity z několika zdrojů. Z běžných statistik je možné zjistit stav, tj. počet všech legálně působících cizinců k danému datu, bohužel již ale nezjistíme informace týkající se délky pobytu cizinců na území Česka ani počty jejich narozených dětí

³ Z hlediska rozmístění cizinců podle okresů (viz Cizinci 2003, s. 42) má nejvyšší podíl cizinců na obyvatelstvu Česka (4,7), naopak nejnižší podíl je v moravských krajích, zejm. v okrese Opava (0,4). Pouze kraje Karlovarský a Ústecký vykazují převahu cizinců s trvalým pobytem nad cizinci s dlouhodobým pobytem a podle druhu pobytu v Praze převažují cizinci s vízem nad 90 dnů (76,5 % ku 23,5 % s trvalým pobytem). Co se týče složení cizinců podle státní příslušnosti, pak Praha patří suverénně mezi nejpestřejší územní jednotky z hlediska zastoupení jednotlivých zemí. Tato skutečnost je dána především větší varietou pracovních příležitostí v porovnání s ostatními regiony. Podle ÚIV bylo ve školním roce 2003–2004 zastoupení dětí v MŠ z více než 28 zemí (uvádím zde informaci o počtu cizinců v MŠ, neboť data za státní příslušnost cizinců v Praze nejsou k dispozici.

Obr 1 – Rozmístění dětí cizinců navštěvující MŠ v Praze po obvodech (rok 2003–4). Absolutní čísla vyjadřují celkový počet dětí cizinců v jednotlivých obvodech.

(ať již na nebo mimo území Česka). Z výše uvedeného tedy vyplývá, že data týkající se 1,5 nebo druhé generace cizinců je nutné odvozovat z existujících dat a ty pak dále „kultivovat“ výsledky kvalitativních, např. dotazníkových šetření.

Kvantitativní data byla získaná ze statistik Ministerstva vnitra ČR, která vycházejí z průběžného registru obyvatelstva a poskytují nám informaci o stavech počtu cizinců k 31.12. daného roku. Nikde ovšem již není možné získat informace o tom, zda určitý počet lidí setrvává na daném území již několikátý rok po sobě. Dále bylo využito dat z Ústavu pro informace ve vzdělání (UIV), která jsou ovšem k dispozici vždy za příslušný školní rok. Jelikož jde o data příslušná vždy k zápisu od 1.9. domnívám se, že je možné je srovnávat s daty za cizince odpovídající konci roku, v kterém začali chodit do školky/školy. V tabulce 1 je přehled MŠ v Praze s počtem dětí/cizinců v porovnání s dotazníkovým průzkumem uskutečněným v rámci projektu.

Připraveny byly tři dotazníky: pro děti cizinců, jejich rodiče a pro učitelky v MŠ. Na základě dostupných dat z ÚIV byl proveden kvótní výběr (viz tab. 1) podle počtu dětí cizinců v MŠ a podle čtvrti, kde se daná školka nachází. Důraz byl kladen především na čtvrti s největším počtem cizinců, tj. Prahu 4,5 a 6. Průzkum proběhl v dubnu a květnu roku 2004 a osloveno bylo 41 MŠ na území hl. města Prahy. Studenty PrF UK v Praze bylo rozneseno 210 dotazníků, které měly podchytit cca 20 % všech dětí–cizinců navštěvující MŠ v Pra-

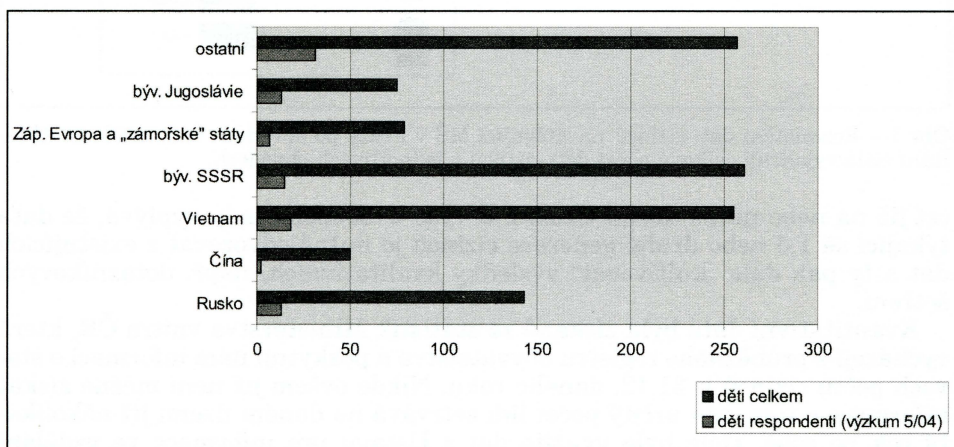
Tab. 1 – Přehled mateřských škol s podílem cizinců v Praze v porovnání s dotazníkovým průzkumem (školní rok 2003–2004 versus dotazníkové šetření květen 2004)

	Počet ředitelství	Cizinci		Trvalý pobyt	Přechodný pobyt	Azylant	Počet oslovených MŠ	Počet roznesených dotazníků	Počet vybraných dotazníků
		celkem	z toho dívky						
Praha 1	8	22	9	9	13	0	0	0	0
Praha 2	11	64	32	32	28	4	3	20	13
Praha 3	12	50	18	16	33	1	4	20	11
Praha 4	65	291	141	188	101	2	8	60	40
Praha 5	41	222	123	149	70	3	14	60	15
Praha 6	31	147	64	68	78	1	11	40	15
Praha 7	8	42	28	14	28	0	1	10	5
Praha 8	25	77	31	36	41	0	0	0	0
Praha 9	27	117	58	71	46	0	0	0	0
Praha 10	30	88	42	52	35	1	0	0	0
Praha celkem	258	1120	546	635	473	12	41	210	99

Zdroj dat: Ústav pro informace ve vzdělání

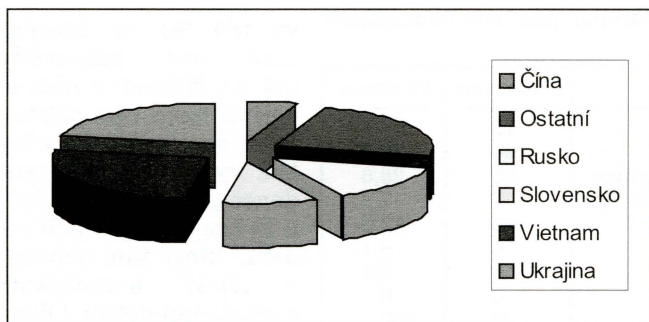
Poznámky:

1. Trvalý pobyt je udělen cizinci na základě povolení k pobytu, o který může požádat každý cizinec po 10 letech nepřetržitého pobytu na území na dlouhodobé vízum.
2. Přechodný pobyt je vydáván za účelem vyžadujícím pobyt na území delší než 3 měsíce. Doba platnosti je nejdéle 1 rok. Vízum lze opakovaně prodloužit o 1 rok za podmínky, že trvá stejný účel, pro který bylo vízum uděleno.
3. Azylanté jsou osoby, kterým byl udělen azyl podle zákona o azylu č. 325/1999 Sb.

Obr. 2 – Děti cizinců v MŠ v Praze podle státní příslušnosti: respondenti versus děti celkem ve školním roce 2003–4. Zdroj: ÚIV, vlastní šetření.

ze, resp. 7 % z celého území Česka. Dotazníků se vrátilo 98. Mechanismus šetření byl následující: 10 studentů geografie Přírodovědecké fakulty UK v Praze distribuovalo dotazníky (každý student 20 dotazníků) v předem vybraných MŠ. Kontaktovány byly nejprve ředitelky MŠ, které upřesnily údaje o počtu dětí a jejich původu. Proporcionálně byli vybíráni stejně děvčata a chlapci (50 %:50 %), v úvahu byla brána i země původu a typ pobytu v Česku. Nejprve byl vyplněn dotazník o dítěti s p. učitelkou (14 otázek), poté bylo uskutečněno řízené interview s dítětem. Dotazník pro děti měl 6 otázek, které sloužily spíše jako okruhy pro interview. Nakonec byly zanechány u p. učitelky do-

Obr. 3 – Děti–cizinci v pražských MŠ podle státní příslušnosti celkem ve školním roce 2003–4. Zdroj dat: ÚIV.

tazníky pro rodiče dotazovaných dětí, které si po dohodnuté době studenti vyplněné vyvedli. V případě smíšeného manželství s Čechem/Češkou vyplňoval dotazník partner jiné státní příslušnosti než české.

Pro hlubší analýzu integrace cizinců a jejich dětí do majoritní společnosti, včetně si-

tuace v jejich rodinách jsou využity dotazníky vyplněné rodiči dětí. Dotazník byl tematicky rozdělen do 8 okruhů: 1. Jazykové znalosti, 2. Osobní charakteristiky, 3. Ekonomické charakteristiky, 4. Původ do ČR, 5. Pobyť v ČR, 6. Spokojenost s životem, 7. Sociální vazby a etnicita, 8. Bydlení, sousedství, školka. Do výzkumu byli zahrnuti pouze kompletně vyplněné dotazníky, tzn. dotazníky od dítěte, rodičů a učitelek.

Nejdříve byly vyhodnoceny dotazníky od dětí a jejich učitelek, ve druhém kole pak od rodičů dětí. Pro snazší interpretaci byli respondenti (rodiče a děti) rozděleni do 6 skupin podle státního občanství. Pod číslem 1 jsou ti, kteří mají české občanství (v případě smíšených manželství), 2. země bývalé SSSR, 3. Asiáté⁴, 4. bývalá Jugoslávie, 5. zámořské státy a Západní Evropa, 6. ostatní.

Z šetření byli vyloučeni slovenští státní příslušníci vzhledem k předpokladu, že jejich adaptace do české společnosti není vzhledem k příbuznosti jazyka, kultury a z části i společné historie problémová.

5. Vyhodnocení, výsledky šetření

Vzhledem k nízkému věku i relativně malému počtu respondentů je nutné brát výsledky rozhovorů s dětmi s „nadhledem“. Přítomnost vyškolených tazatelů a jejich zaznamenání událostí však na druhou stranu poskytuje novou a do jisté míry spolehlivou informaci o daném vzorku.

5. 1 Základní charakteristiky respondentů – děti

Analýzovaný soubor má složení dívky vs. chlapci 43 %:57 %⁵. Nejvíce dětí (viz tab. 2), pocházelo z bývalého Sovětského svazu včetně Ruska (29 %), dále z Vietnamu (18,4 %) a ze zemí bývalé Jugoslávie (13 %). Významný je i podíl dětí s českým občanstvím (12 %), kdy jeden z rodičů je cizinec a druhý Čech. Skladba dětí podle občanství v podstatě odpovídá struktuře cizinců s trvalým pobytem v Česku, tzn. cizinců zamýšlejících pravděpodobně v Česku zůstat dlouhodobě anebo trvale. Podle odpovědí samotných dětí se dá předpokládat, že děti–cizinci nemají ve školce problémy se zapojením se do kolekti-

⁴ Pojem „Asiaté“ je v článku použit pouze pro státní občany Vietnamu a Číny.

⁵ Podobný poměr má i celková přítomná populace dětí v MŠ v Praze (48 % dívek vs. 52 % chlapců).

Tab. 2 – Děti v MŠ podle státního občanství (dotazníkové šetření květen 2002)

Občanství	Frekvence	Procenta
České	12	12,2
Vietnamské a čínské	20	20,4
Země bývalého Sovětského svazu	28	28,6
Zámořské země a Západní Evropa	7	7,2
Země bývalé Jugoslávie	13	13,3
Země Střední Evropy	6	6,1
"Ostatní"	6	6,1
Dvojití občanství	6	6
Celkem	98	100

Zdroj: dotazníkové šetření 5/04

a izolace od kolektivu se projevila pouze u 7 % dětí. Po podrobnějším prozkoumání bylo dále zjištěno, že se nejedná o rasovou diskriminaci.

Nejvýznamnějším ukazatelem akulturace je znalost jazyka majority a tu podle odpovědí učitelek mělo výbornou 41 % dětí již při příchodu do školky, přičemž 56 % dětí téměř česky nerozumělo. Za dobu strávenou ve školce (1–3 roky) pak mělo stále velké problémy se znalostí již jen 15 % dětí a 85 % již nemělo problémy žádné nebo malé. Ověřuje se tak hypotéza, že malé děti se učí cizím jazykům daleko lépe než dospělí. Lze to potvrdit z porovnání znalostí češtiny dítě vs. rodič, kdy čísla vycházejí poněkud odlišná a sice v neprospěch dospělých. Zdá se, že kolektiv významně ovlivňuje dítě již v prvních letech jeho života, a to především z hlediska znalosti jazyka.

Pokud vezmeme v úvahu původ dětí, pak lze konstatovat významné zlepšení znalostí češtiny u vietnamských dětí (viz tab. 3). Tato skutečnost odpovídá i závěrům studie Drbohlava a et al. (2005) a článku Ševely (2005), kde se u vietnamských studentů uvádí významná aktivita a snaha uspět ve výuce. Poněkud lehčí situaci podle výsledků dotazníku mají děti ze slovansky mluvících zemí (bývalá Jugoslávie a Rusko). Ti častěji uměli jazyk majority již před příchodem do školky, k významnému zlepšení v průběhu docházky však nedochází.

Na základě subjektivního odhadu učitelek bylo možné určit zájmovou oblast dětí: 31 % jich inklinovalo ke kreslení, 8 % ke sportu, 11 % ke kreslení i sportu, 37 % nebylo ještě vyhraněných. Největší podíl dětí s českým občanstvím má vztah k uměleckým činnostem jako je kreslení, keramika a hudba (53 %), poměrně významný podíl dětí ze zemí bývalého Sovětského svazu (39 %) inklinuje ke kreslení a sportu. Zajímavý výsledek je však u Asiatických dětí, kteří v podstatě dělají všechno a nezdaří se být zatím vyhraněnými (50 %).

Tab. 3 – Podíl dětí bez jakýchkoliv problémů s češtinou (v závorce průměrný počet let v MŠ)

Země původu dětí	Při příchodu do MŠ (%)	V době šetření (%)	Zlepšení
Vietnam	22,2	44,8 (2,8)	22,6
Rusko	23,1	30,8 (2,9)	7,7
Býv. SSSR (vyjma Ruska)	60,0	66,7 (3,1)	6,7
Býv. Jugoslávie	46,2	46,2 (2,8)	0,0
Ostatní (bez Česka)	37,0	37,0 (3,5)	0,0
Celkem	40,8	45,0 (3,1)	4,2

Zdroj: dotazníkové šetření

vu (84 %), ve kterém mají své kamarády (85 %). Někteří z nich si s nimi hrají i po příchodu ze školky (41 %), z čehož vyplývá určitá tendence „nesegregovat se“, a to i ze strany jejich rodičů, kteří jim nebrání v „širší“ komunikaci s ostatními dětmi. Obecně se dá říci, že se většině dětí ve školce líbí (86 %). Diskriminace

Tab. 4 – Děti v MŠ v Praze podle státní příslušnosti ve školním roce 2003–2004

Název státu	Pořadí podle četnosti cizinců	Počet dětí		Děti-cizinci		Azylantí
		celkem	z toho dívky	s trvalým pobytem	s přechodným pobytem	
Arménie	14	13	6	8	5	0
Bosna a Hercegovina	11	17	8	15	2	0
Bulharsko	7	27	13	16	11	0
Bělorusko	13	14	7	7	7	0
Čína	5	50	20	36	14	0
Chorvatsko	6	38	24	27	11	0
Česko		27 135	12 876	0	0	0
Francie	12	15	6	10	5	0
Německo	9	20	10	12	8	0
Japonsko	10	19	13	0	19	0
Kazachstán	15	11	4	6	5	0
Moldavsko	16	10	7	4	5	1
Rusko	3	143	78	67	73	3
Slovensko	4	96	42	63	33	0
Vietnam	1	255	125	172	83	0
Ukrajina	2	213	109	100	107	6
Spojené státy	8	25	12	14	11	0
Jugoslávie	9	20		10	8	2
Celkem děti-cizinci v Praze	1 120	546	635	473	12	
Celkem Praha	28 255	13 422	635	473	12	
Celkem děti-cizinci v Česku	3 252	1 538	2 018	1 197	37	
Celkem Česko		286 340	136 886	2 018	1 197	37

Zdroj dat: Ústav pro informace ve vzdělání

Poznámky:

1. Trvalý pobyt je udělen cizinci na základě povolení k pobytu, o který může požádat každý cizinec po 10 letech nepřetržitého pobytu na území na dlouhodobé vízum.
2. Přechodný pobyt je vydáván za účelem vyžadujícím pobyt na území delší než 3 měsíce. Doba platnosti je nejdéle 1 rok. Vízum lze opakovaně prodloužit o 1 rok za podmínky, že trvá stejný účel, pro který bylo vízum uděleno.
3. Azylantí jsou osoby, kterým byl udělen azyl podle zákona o azylu č. 325/1999 Sb.

Z psychologického hlediska bylo podle odpovědí učitelek 20 % dětí introvertů, mezi než spadaly nejčastěji děti ze zemí bývalého Sovětského svazu a poněkud překvapivě děti ze zemí západní Evropy a zámoří. Jako extroverty označily 49 % dětí, nejčastěji z bývalého Sovětské svazu (neboť byly též nejvíce zastoupeni v dotazníkovém šetření) a Asie. U 31 % dětí se učitelky vyjádřily ve smyslu, že se dítě nijak významněji neprofiluje a tudíž ani nemohou určit, zda se jedná o extroverta či introverta. Spolupráce rodičů se školkou se jevila jako „normální“ u 72 % dotazovaných dětí, tzn. že je stejná jako spolupráce s Čechy. Pouze rodiče z bývalé Jugoslávie jsou v porovnání s ostatními respondenty aktivnější, možná kvůli lepším znalostem češtiny, neboť 90 % rodičů s jugoslávským původem má dobré nebo velmi dobré znalosti českého jazyka.

U 25 % dětí bylo zjištěno, že pomáhají být „prostředníky“ v komunikaci mezi rodiči, kteří nemluví česky a školkou. Jednalo se zejména o Asiaty (40 %)

Tab. 5 – Výsledky vybraných odpovědí učitelek v pražských MŠ (N=98)

Sociální vazby	
– počet let ve školce	1 rok – 31 %, 2 roky – 22 %, 3 roky – 14 %, 4 roky – 4 %, bez odpovědi – 29 %
– zapojení do kolektivu	86 % bez problémů, 8 % malé a 6 % velké problémy
– izolace od kolektivu	7 % dětí se izoluje, 93 % nikoli
– diskriminace dítěte	99 % nepociťuje diskriminaci
Psychologická charakteristika	20 % introvert, 49 % extrovert, 3 % nedokážu posoudit, bez odpovědi 28 %
Jazykové znalosti	
– znalost češtiny před příchodem	56 % neznalo, 41 % ano, 1 % trochu, bez odpovědi 2 %
– současná znalost češtiny	45 % bez problémů, 40 % malé a 15 % velké problémy
– prostředník v komunikaci	25 % pomáhá rodičům s komunikací v češtině, 75 % nikoli
Zájmy	31 % „tíhne“ více k uměleckým oborům, 8 % ke sportu, 37 % je nevyhraněno, bez odpovědi 24 %

Zdroj: dotazníkové šetření 2004

a cizince z bývalého Sovětského svazu (25 %). Potvrzuje se tak daleko lepší přizpůsobivost dětí vůči cizímu prostředí než je tomu u dospělých.

5. 2 Vztah děti a rodiče

Z celkového počtu 98 respondentů (rodičů) bylo 30 % mužů a 65 % žen. Nejvíce jich pocházelo ze zemí bývalého Sovětského svazu (téměř 30 %), dále z Vietnamu (18 %) a ze zemí bývalé Jugoslávie (14 %).

A. Osobní charakteristiky: Vzdělání respondentů se ukázalo jako poměrně vysoké, a to zejména v porovnání s českou populací, kde při posledním Sčítání v roce 2001 bylo pouze 9 % vysokoškolsky vzdělaných obyvatel nad 15 let. V dotazníkovém šetření proklamovalo 48 % respondentů vysokoškolské vzdělání, středoškolské 34 %, vyučeno bylo 9 % a postgraduální vzdělání mělo 5 % respondentů. Podle státní příslušnosti jsou na tom s výškou dosaženého vzdělání (VŠ a postgraduální) nejlépe respondenti ze zámoří a ze zemí západní Evropy (88 %) a ze zemí bývalé Jugoslávie (více než 50 %). U nich se jeví také největší pravděpodobnost, že mohou poskytnout dobré vzdělání i svým dětem. Dvě třetiny respondentů se pohybuje ve věkové hranici 31–41 let, tzn. mladší a střední generace. Většina dotazovaných byla vdaná/ženatá (91 %). V Česku mají celkem 56 % rodičů 2 děti, 31 % rodičů 1 dítě a 7 % rodičů 3 děti. U 38 % párů se v Česku narodily dvě děti, jedno dítě u 29 % a žádné narozené dítě v Česku má 22 % párů.

B. Jazykové znalosti: V rodinách dětí se nejčastěji mluví jiným jazykem než českým (55 %), a to hlavně vietnamsky, jazyky bývalé Jugoslávie a rusky. Ve 34 % rodinách se mluví smíšeně, tj. dvěma různými jazyky (nejčastěji kombinace češtiny s ruštinou, vietnamštinou a ukrajinštinou). Znalost češtiny ohodnotili respondenti z 57 % jako dobré, z 21 % jako výborné a 19 % nemělo znalosti téměř žádné. Znalosti českého jazyka manžela/ky byly ze 46 % dobré, z 21 % téměř žádné a pouze 14 % mělo výborné znalosti, přičemž většina z nich byly ženy ze zemí bývalé Jugoslávie.

C. Ekonomické charakteristiky: Současné ekonomické postavení spadá ze 40 % do soukromé sféry, 17 % respondentů je v domácnosti (dotazník vyplňo-

valy ženy), 12 % je zaměstnancem zahraniční firmy a 9 % je státním zaměstnancem. Náplň současného zaměstnání přitom odpovídá dosaženému vzdělání respondentů ve 42 % případech, 24 % si myslí, že nikoliv. Zaměstnavatelem je z 19 % cizinec, z 16 % Čech. Většina dotazovaných projevila svou spokojenost s příjmy v 65 %, zatímco 26 % je nespokojených. Nejlepší finanční situaci proklamovali západoevropané a respondenti ze zámorí, zatímco relativně horší příjmy udali respondenti ze zemí bývalého Sovětského svazu (11 %).

D. Příchod do ČR, důvody: Nejvíce respondentů udalo jako zemi, kde naposledy žily Vietnam (21 %) a 30 % přišlo ze zemí bývalého SSSR, z toho ale okolo 13 % z Ruska. Více než polovina (59 %) respondentů přišla před 9 a více lety. Před rokem 1990 jich přišlo 18 %. Důvod příchodu do Česka byl z 23 % následování manžela/ky, 19 % dotázaných mělo v Česku práci a 18 % viděla v příchodu do Česka lepší budoucnost pro děti. Příbuzenské vztahy v Česku mělo před příchodem 41 % respondentů, avšak tito příbuzní nějakým způsobem pomáhali 33 % z nich. Před příchodem do Česka mělo dostatek informací o zdejší situaci pouze 35 % dotázaných. Vstup Česka do EU nehrál roli v 86 % případech.

E. Pobyt v Česku: U druhu pobytu převažuje trvalý (56 %), následuje přechodný (30 %), azyl uvedlo 3 % respondentů a 7 % má pobyt „jiný“ (např. státní občanství ČR). Pouze u respondentů z bývalého Sovětského svazu převládá jiný pobyt než trvalý, nejvíce pak pobyt přechodný s vízem nad 90 dnů. Koresponduje to tak částečně se studií z roku 1999 (Drbohlav, Janská, Bohuslavová 1999), kdy Rusové sice žijí delší dobu na území Česka, o trvalý pobyt ale příliš nestojí. Podobně je tomu i u imigrantů ze západní Evropy, jenž jsou součástí EU a tudíž nemusí o trvalý pobyt žádat a získat tak podobné práva a povinnosti jako občané ČR. Naopak imigranti ze zemí bývalé Jugoslávie mají trvalý pobyt nejčastěji, 71 % jich chce pak v Česku trvale zůstat. Na otázku zda plánujete v Česku zůstat trvale odpovědělo 68 % kladně, 17 % dotázaných chce žít v Česku přechodně a 6 % ví, že se vrátí domů. Na otázku zda by se chtěli jednou s celou rodinou vrátit do země původu odpovědělo 37 % záporně, 18 % kladně a 41 % není rozhodnuto. Asiaté sice vyjádřili svůj zájem zůstat v Česku trvale, největší podíl z nich se však chce jednou vrátit do země původu i s celou svou rodinou.

F. Spokojenost s životem: Spokojenost v různých oblastech života v Česku vyjádřili respondenti takto: Typ a kvalita bydlení vyhovuje 81 % dotázaných, naopak nevyhovuje „pouze“ 5 %. S místem bydlení je spokojeno 92 % dotázaných. Se zaměstnáním je spokojeno 67 %, ale 15 % spíše ne. Výše příjmů vyhovuje spíše ano 48 % respondentů, 25 % vyhovuje určitě, ale 16 % spíše ne. Spokojenost se sociálním a zdravotním zajištěním vyjádřilo 71 % dotázaných, 17 % spíše ne. Se vzděláním dětí je určitě nebo spíše spokojeno 91 % dotázaných, naopak se svým vzděláním je spokojeno 62 % rodičů. Dostatek volného času, možnost rekreace a sportu je pro 75 % dotázaných vyhovující. Spokojenost se vztahy mezi místní populací a cizinci vyjádřilo jako určitě nebo spíše dobrou 71 % respondentů. Většina dotázaných vyjádřila se životem v Česku spokojenost (90 %). Pouze 20 % připouští zájem svých známých o přestěhování do Česka.

G. Sociální vazby a etnicita: Vzájemná pomoc lidí stejného původu je poměrně častá u 64 % dotázaných, zatímco spíše vůbec a vůbec si vzájemně nepomáhá 30 %. Udržování vztahů mezi lidmi ze stejné země původu je mnoho a dosti důležité pro 73 % dotázaných, 80 % je mnoho a dosti hrdých na svou zemi původu, 72 % také poměrně často svou zemi původu navštěvuje a je pro ně důležité dodržovat tradice a svátky země původu (85 %). 80 % dětí se též

zajímá o informace ze země původu jejich rodičů/rodiče. Podle názoru rodičů má tendenci asimilovat se/splynout s kolektivem 92 % jejich dětí. S rasismem se nesetkalo doposud 89 % dotázaných, přičemž 78 % respondentů nemá pocit, že žije na okraji společnosti.

Přátelé a známí respondentů jsou u 47 % dotázaných asi napůl Češi a cizinci ze země původu, 33 % dotázaných udržuje styky převážně s lidmi ze země svého původu a 16 % má za přátele převážně Čechy. Přijetí českou společností hodnotí 77 % kladně (je spokojeno nebo spíše spokojeno). V Česku se již adaptovalo 57 % respondentů, 14 % ještě ne a 25 % zatím nevědělo. Relativně největší problémy s adaptací mají překvapivě respondenti z bývalého Sovětského svazu. Vysvětlit se tato situace dá ještě stále převládajícími antipatiemi Čechů vůči ruský mluvícímu obyvatelstvu. Ti se pak hůře začleňují do společnosti a zůstávají spíše aktivní uvnitř svých komunit. Podobná situace se dala očekávat u Asiátů (viz např. Kocourek 2000), tam však překvapivě vychází poměrně rovnoměrné rozdělení odpovědí. Ačkoliv se v Česku adaptovalo více než polovina respondentů, jejich jazykové znalosti nejsou příliš dobré. Zejména tato situace platí u Asiátů, kde více než 40 % česky prakticky nemluví.

H. Bydlení, sousedství, školka: Místo bydliště rodičů – respondentů (nejčastěji ve 26 % na Praze 4, 19 % v Praze 5, 13 % v Praze 6 a 12 % v Praze 3) v podstatě odpovídá místu, kam dítě dochází do školky. Počet lidí v domácnosti je v 50 % 4, ve 30 % 3 a pouze ve 12 % je to lidí 5 a více. Neukázaly se žádné nestandardní počty obyvatelů domácností, jako např. u nelegálních migrantů, kdy v obývané místnosti či bytu je nezřídka 10 a více lidí (viz předběžné výsledky z expertních rozhovorů probíhajícího projektu MPSV „Mezinárodní migrace a nelegální pracovní aktivity migrantů v Česku v širším evropském kontextu“). Na otázku, zda jsou respondenti spokojeni se čtvrtí, kde bydlí odpovědělo 60 % ano a 32 % spíše ano, což pravděpodobně odpovídá vlastnímu výběru bydlení. V dosahu 8 min od jejich bydliště bydlí podle odpovědí respondentů v 65 % spíše Češi, v 15 % spíše bohatí spoluobčané obecně a bohatí Češi. U respondentů se neprojevila bytová segregace, naopak se zdá, že ve většině případů jde o prostorovou asimilaci⁶, která je přímou funkcí akulturace a socioekonomické mobility, zatímco stupeň segregace mezi dvěma skupinami je funkcí mobility sociální, ekonomické a kulturní (Massey 1985; Allen, Turner 1996). Důraz po všech stránkách na výběr školky kladlo 51 %, pro 48 % bylo hlavním kritériem blízkost bydliště. Téměř všichni respondenti ze Západní Evropy a zámorí kladli důraz na kvalitu školky, zatímco Asiáté upřednostňovali blízkost bydliště.

6. Závěr

Zdá se, že děti cizinců nemají problémy s jazykem majority a ani nemají větší problémy se začleněním se do majoritního kolektivu. Na základě vý-

⁶ Imigranti žijí zpočátku pospolu, koncentrovaně, aby byl zachován úzký kontakt kvůli možnosti vzájemné podpory nebo vzájemného zaměstnání. Obvykle tyto etnické enklávy vytvářely chudinské čtvrti velkoměst. Časem úspěšní jedinci opouštějí svou etnickou skupinu a dochází tím k postupné disperzi minority, desegregaci a postupné asimilaci (Allen, Turner 1996, Alba, Nee 1999). Z toho pak vyplývá, že „sídelní prostorové rozptýlení“ je důležitým geografickým projevem kulturní a ekonomické asimilace. Poslední fáze, tzv. sociální asimilace, nastává až v dekoncentrovaných oblastech města, kdy imigrantská rodina, zejména díky úzkým sociálním vztahům s okolním světem, postupně splývá s majoritou.

sledků z dotazníkového průzkumu jsou děti navštěvující mateřské školy v průběhu své docházky poměrně úspěšně akulturovány (dobrá znalost českého jazyka, bezproblémové začlenění v kolektiv dětí a účast na kulturních i vzdělávacích programech organizovaných školkou), čímž se vytváří v porovnání s českými dětmi přinejmenším srovnatelná výchozí pozice pro další vzdělávání. Nutné je ovšem zmínit specifickou zkoumaného vzorku reálné druhé generace, neboť se jedná o děti narozené v Česku anebo ty, co přišly do Česka v raném věku. Tyto děti mají možnost projít předškolní docházkou, naučit se jazyk a osvojit si základy vzdělávacího systému hostitelské země. Rodiče dětí respondentů mají často vysokoškolské vzdělání (viz výše) s trvalým pobytem, tzn. tendenci zůstat v zemi delší dobu či trvale. Navíc nemají výrazné finanční problémy a jsou zaměstnaní. To, že více než polovina rodičů–respondentů uvedla, že se úspěšně adaptovali v majoritní společnosti přispívá k optimistickému výhledu v soužití majorita versus minorita do budoucna. Do výsledků je však také promítnuta skutečnost, že se jedná o respondenty z Prahy, která nabízí více pracovních, sociálních i kulturních příležitostí v porovnání s ostatními regiony Česka.

Z jednoduché analýzy odpovědí respondentů a v souladu s teorií „segmented assimilation“ vyplývá, že existují rozdíly v adaptačním procesu u jednotlivých skupin imigrantů. Rodiny západoevropanů a imigrantů ze zámoří nemají existenční problémy, kladou důraz na dobré vzdělání dětí (výběr školky, kroužků apod.), což souvisí i s jejich relativně vysokým vzděláním a příjmem. Na druhou stranu ovšem neznají příliš dobře český jazyk a v Česku jich chce přinejmenším třetina zůstat jen přechodně, což aktuálně odpovídá transnárodním modelu migrace (viz mobilita směrem „vzhůru“, ale jinak setrvání v rámci své imigrační skupiny). O asimilaci nelze vzhledem k nepřilíh dobré znalosti jazyka hovořit, jedná se tudíž spíše o integraci, nebo-li částečné začlenění do majoritní společnosti. Tento závěr podporuje i fakt, že respondenti spíše sledují zahraniční televizní stanice a např. předpokládají, že jejich děti budou chodit do školy jinde než v Česku.

V případě porovnání obou generací dětí versus rodiče je možné říci, že u respondentů z bývalé Jugoslávie dochází k možnosti, kdy v procesu integrace úspěšně stoupá celá komunita. Můžeme zde pozorovat generační shodu ve smyslu úspěšné akulturace a dokonce i asimilace neboť respondenti vykazovali dobrou znalost českého jazyka, dále sledování české televize apod. V případě Asiátů je možné se domnívat, že bude docházet ke generační neshodě ve smyslu akulturace, nicméně v souladu s přáním celé komunity. Druhá generace dětí na rozdíl od svých rodičů umí jazyk majority a plně se na přání svých rodičů začleňuje do vzdělávacího systému hostitelské země. Na rozdíl od USA, kde se podle Zhova (2001) přejímá životní styl a spotřební standardy sledováním televize, v Česku je to spíše díky školnímu vzdělávání. Vietnamské děti poslouchají a uznávají své rodiče (např. Švehla 2005) a tak nemusí nutně dojít ke kulturní mezigenerační neshodě. Imigranti ze zemí bývalého Sovětského svazu umějí česky (podle jejich vyjádření) dobře, většina z nich se již adaptovala a chtěli by v Česku zůstat trvale. Většina z nich nicméně netouží získat trvalý pobyt a dál udržuje styky se zemí původu.

V závěru je nezbytné zdůraznit, že navzdory poměrně optimistickému budoucímu vývoji integrace imigrantů a jejich dětí v hostitelské společnosti, se jedná o prvotní výzkum mezi žáky mateřských škol, kde ještě nedochází ve velké míře k sociálním a rasovým předsudkům. Situace na základních a středních školách může být značně odlišná. Drbohlav a kol. (2005) například ve své studii na základě výsledků dotazníkových šetření uvádí, že majoritní společ-

nost je vůči cizincům nepřátelská. Respondenti–žáci uvedli, že jsou diskriminováni ve škole spolužáky, ale i učiteli. Zde je nutné zdůraznit, že se jednalo o výzkum prováděný na dvou imigračních skupinách (Asiatech a imigrantech z post-sovětských zemí) a tím i specifickém vzorku cizinců, se kterými má navíc česká společnost poměrně velké zkušenosti z minulých let. Je možné, že u jiných etnických skupin by došlo k jiným výsledkům.

V některých případech, zejména u imigrantů ze zemí nemluvicích slovan-skými jazyky je nutné klást větší důraz na zlepšení znalostí českého jazyka rodičů–imigrantů. Jedná se především o Asiaty, kteří ani po několikaletém pobytu v Česku česky neumějí. Proto by bylo dobré uspořádat povinné kurzy základů českého jazyka např. pro ty cizince, kteří mají v Česku trvalý pobyt.

Význam předškolního vzdělání se zdá být důležitou součástí předškolní výchovy nejen u českých dětí. Děti imigrantů se tak mají možnost seznamovat s pro ně cizím prostředím již od tří let věku a zvykat si na kolektiv česky mluvících spolužáků. Bylo by dobré uspořádat podobný průzkum např. mezi žáky prvních tříd základních škol, zda tato zkušenost skutečně významně podporuje snazší adaptaci cizinců ve škole.

Literatura:

- ALBA, R. D. (1998): Assimilation, Exclusion, or Neither? Models of the Incorporation of Immigrant Groups in the United States. In: P. Schuck, R. Muenz: *Paths to Inclusion: the integration of migrants in the United States and Germany*. Berghahn books, Oxford, s. 1–32.
- ALBA, R. D., NEE, V. (1999): Rethinking Assimilation Theory for New Era of Immigration. In: CH. Hirschmann, P. Kasinitz, J. DeWind (eds.): *The Handbook of International Migration: The American Experience*. Russel Sage Foundation, New York, s. 137–160.
- ALLEN, J. P., TURNER, E. (1996): Spatial Patterns of Immigrant Assimilation. *Professional Geographer*, 48, č. 2, s. 141–155.
- BARŠOVÁ, A. (2005): Děti přistěhovalců mají šanci stát se Čechy. *Migraceonline*. <http://www.migraceonline.cz/>.
- BARŠOVÁ, A., BARŠA, P. (2005): Sbohem multikulturalismu. *Lidové noviny*, 3.9.2005.
- BERRY, J. W. (1992): Acculturation and Adaptation in a New Society. *International migration*, 30, Special Issues – Migration and Health in the 1990s, s. 69–85.
- BRANDON, P. D. (2004): *The Child care Arrangement of Preschool-Age Children in Immigrant Families in the United States*. Blackwell Publishing, IOM, s. 65–85.
- CRUL, M., DOOMERNIK, J. (2003): The Turkish and Moroccan Second Generation in the Netherlands: Divergent Trends between and Polarization within the Two Groups. In: M. Crul, H. Vermeulen (eds.): *The Future of the Second Generation: The Integration of Migrant Youth in Six European Countries*. IMR, 37, č. 4, s. 1039–1064.
- CRUL, M., VERMEULEN, H. (2003): The Second Generation in Europe. In: M. Crul, H. Vermeulen (eds.) *The Future of the Second Generation: The Integration of Migrant Youth in Six European Countries*. IMR, 37, č. 4, s. 965–986.
- DRBOHLAV, D., LUPTAK, M., JANSKÁ, E., BOHUSLAVOVÁ, J. (1999): *Ruská komunita v České republice. Výzkumná zpráva z grantu MV ČR čj. U-2115/99*. Praha, Přírodovědecká fakulta UK.
- Na tržnici už nechci. <http://lidovky.centrum.cz>, 25.6.2005.
- DRBOHLAV, D., ČERNÍK, J., DŽUROVÁ, D. (2005): Dimensions of Integration: Migrant Youth in Central European Countries: Country Report on the Czech Republic. IOM, Vienna, s. 51–100.
- HIRSCHMAN, CH., KASINITZ, T., DEWIND, J., eds. (1999): *The Handbook of International Migration: The American Experience*. Russel Sage Foundation, New York, 502 s.
- PORTES, A., ed. (1996): *The New Second Generation*. Russel Sage Foundation, New York, 246 s.
- PORTES, A., GUARNIZO, L. I., LANDOLT, P. (1999): The study of transnationalism: pitfalls and promise of an emergent research field. *Ethnic and Racial Studies*, 22, č. 2, Routledge, s. 217–237.

- PORTES, A., RUMBOUT, R. G. (1996): *Immigrant America: A Portrait*. Berkeley, Ch. University of California Press.
- RUMBAUT, R. G., PORTES, A., eds. (2001): *Ethnicities: Children of Immigrants in America*. Russel Sage Foundation. University of California Press, 334 s.
- SCHUCK, P., MUNZ, R., eds. (1998): *Paths to inclusion. The integration of migrants in the United States and Germany*. Volume 5. Berghahn Books, New York, Oxford, 306 s.
- ZHOU, M. (1997): *Segmented Assimilation: Issues, Controversies and Recent Research on the New Second Generation*. *International Migration Review*, 31, č. 4, s. 975–1008.
- ZHOU, M. (2001): *Stradling Different Worlds: The Acculturation of Vietnamese Refugee Children*. In: *Ethnicities: Children of Immigrants in America*. Russel Sage Foundation. University of California Press, s. 187–228.

Summary

IMMIGRANT SECOND GENERATION IN PRAGUE: THE CASE OF PRESCHOOL CHILDREN

Studying of integration process has now reached its crucial stage in most Western European countries with emergence of the immigrant second generation. Just this group of foreigners faces serious problems of socio-cultural co-existence between immigrants and the majority society.

Although the oldest children born to post-war immigrants in Western Europe have already entered the job market, the new second generation is still not very numerous. If there is any in Czechia, it is very young. The reason is that immigrants started coming to Czechia “as late as” after 1989, simultaneously with deep political and socio-economic transition/transformation processes. At the same time, the country opened its borders for legal immigrants (especially Ukrainians, Slovaks, Vietnamese, Poles and Russians).

This paper (supported by the Grant Agency of the Czech Republic) focuses on an (pioneering) in-depth research on adaptation/integration processes of the second and 1.5 generation of immigrants in Czechia. Both qualitative and quantitative methods were used for studying different ethnic immigrant groups – preschool children attending kindergartens in the capital city of Prague. Within the questionnaire surveys among the given groups of immigrant children, altogether 98 respondents were contacted in 2004. Furthermore, 98 parents were contacted. Teachers participated in the research, too. This empirical research was based on selected theories of immigrants’ inclusion into a host society (based on acculturation strategies, segmented assimilation model, transnationalism etc.).

Some of the main formulated hypotheses were successfully confirmed. Preschool children attending kindergartens do not have problems with integration into the majority society. The differences in Czech language skills depend on the nationality of the children (Table 3). There are differences in adaptation process according to individual immigrant’s groups:

1. Western European and “overseas” families don’t have “economic” problems and pay attention to good education (selection of kindergartens, playgroups etc.), which is due to a relatively high education and income. On the other hand, the parents of these children don’t have a good knowledge of the Czech language and they plan to stay in Czechia only temporary. It corresponds to the trans-national migration model and rather to integration than assimilation into the majority society.

2. In the case of respondents from the former Yugoslavia we can find assimilation process touching the whole immigrant group (good or very good knowledge of the Czech language, watching Czech TV, permanent stay in Czechia).

3. As to Asians (Vietnamese and Chinese), there are some visible elements of dissonancy between the first and the second generation. The second generation have a very good knowledge of the Czech language in comparison with their parents because of attending Czech schools.

4. Immigrants from the former Soviet Union can speak well Czech (according to their statement), the majority of respondents are well integrated and they would like to stay permanently in Czechia.

- Fig. 1 – Distribution of foreign children attending kindergartens in individual districts of Prague in 2003–2004. Figures give the total number of children of foreigners in individual districts. Size of the mark – total number of children of foreigners, shade of grey – percentage of children of foreigners in individual districts.
- Fig. 2 – Foreign children attending kindergartens in Prague – comparing the “real” and the “survey” numbers in 2003–4. Left downward: others, former Yugoslavia, West Europe and overseas, former USSR, Vietnam, China, Russia. a – children total, b – children respondents (research 5/04). Source: ÚIV, own survey.
- Fig. 3 – Selected nationalities of foreign children attending kindergartens in Prague in 2003–4.

(Pracoviště autorky: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Albertov 6, 128 43 Praha 2, e-mail: ejanska@natur.cuni.cz.)

Do redakce došlo 26. 1. 2006